

**HROZÍ, ŽE SE Z EVROPY STANE JEN
SKANZEN PRO TURISTY Z ASIE**

Řítíme se jako rychlík do tmy

Je betlém bez Ježíška ještě betlémem? Proč náš život v uplynulých měsících nabral tak neskutečné obrátky?

Máme před sebou turbulentní fázi dějin a měli bychom si držet klobouky? Biolog, antropolog, univerzitní pedagog a filozof **prof. RNDr. STANISLAV KOMÁREK (64), Dr., říká: „Končí éra toho, čemu by se dalo říkat ‚ekonokracie‘ nebo ‚ekonomismus‘. Posledních třicet let se vycházelo z toho, že správné je to, co přináší zisk. Teď zase začíná převládat náhled, který zde byl po drtivou většinu dějin, že je potřeba dělat to, co se má za správné, ať to stojí, co to stojí.“**

■ **Nedávno jsem četla přírovnání, že život během pandemie připomínal pobyt na kosmické lodi ve stavu beztíže. Jako by čas plynul mnohem pomaleji. Uběhl ale rok, a je to přesně naopak. Rychlost našich životů nabrala neskutečné obrátky a spíše připomíná raketoplán při startu.**

Je to tak. Společnost se nedá natrvalo zabrzdit. Zejména ne taková, která si zvykla už asi 250 let stále více chvátat. Středověk byl poměrně statický, ale stejně se pořád vedly drobné války. My to už nevidíme, protože nám to opticky zaniká v obrazu staletí. Ale dnes může nastat prakticky cokoliv. Pokud včera byla celoplanetární karanténa s kolektivní psychózou, jakou lidstvo nikdy nezažilo ani za nejhorších morů, zítra může být něco úplně jiného, čeho se ani nenačkáme. Moje generace to už jednou zažila, s pádem komunismu. To sice byla událost radostná, ale taky nečekaná. Odcházím jsem do emigrace v Rakousku s tím, že tam zestárnu, umřu a budu zakopán na vídeňském Centrálním hřbitově – a nestrávil jsem tam nakonec ani osm let. Kdyby nějaká Sibyla tehdy řekla, že za osm let zanikne bez války Sovětský svaz, komunistická strana Sovětského svazu bude prohlášena za zločineckou organizaci a bude rozpuštěna a že v Česku zavládne opět kapitalismus a pluralitní demokracie, všichni bychom se tomu smáli, až bychom se za břicha popadali. A kdyby Sibyla ještě přidala, že za patnáct let nás bude jistý bývalý kosmonaut reprezentovat v europarlamentu, už bychom ji asi drsně okřikli: „Sibylu, to už je humor hraničící s dobrým vkusem, mlč!“ Přitom

by měla ve všem pravdu. Abych to shrnul: my vůbec nevíme, co budoucnost skrývá. A kdo se domnívá, že je schopen to s určitostí říct, se buď mylí, anebo je to šarlatán. A taky platí, že každá věc je vždycky tak závažná, jak se zdramatizuje. A mnohem větším problémům, které půjdou až na kost, teprve můžeme čelit.

■ **Například?**

Nedávno jsem poslouchal velmi zasvěcenou přednášku o umělé inteligenci. Ten pán je v tom oboru vynikající specialista. Vždycky, když jsem ho o tom slyšel mluvit, byl nadšený. Nicméně nedávna přednáška už byla poznamenána spíš zděšením. Společnost kontrolovaná umělou inteligencí zde bude tak do deseti let. A lépe se vyjednává s Čingischánem nežli s počítačem. Už během pandemie lidem chodily běžně

„Každá politická moc ráda ovládá jiné.“

esemesky od Velkého bratra s příkazy a zákaz. Toto by se ještě dalo velmi dobře vylepšit. Koneckonců i dnes, když se mluví poblíž chytrého mobilu o nějakém produktu, přijde vám na něj vzápětí reklama. Zatím je to ohledně zahradní sedací soupravy nebo polobotek, ale totéž by se naprosto hodilo k odposlouchávání „politicky nespolehlivých“, což je věc, již se opravdu bojím. A obávám se, že není v ničích silách tomu zabránit. Pokud to jako první zavede Čína,

Eutanazii zavedlo již několik zemí v Evropě. „Ve společnosti, mající obrovský potenciál k tomu, jak život prodlužovat za hranici utrpení, by měla existovat i tato varianta. Prostě jiná, důstojnější možnost, jak z vlastního života odejít, než se na elděnce pozdě v noci tajně oběsit na ventilu ústředního topení,“ míní prof. Komárek.

my to zavedeme taky – s odůvodněním, že je nutno tomu čelit. To se zkrátka může hodit každé politické moci. Je to už její podstata, že ráda ovládá jiné. Podobně jako je marno vyčítat bankéřům hamižnost a řezníkům jistou krutost.

■ **Můžeme obstát v soutěži s umělou inteligencí?**

Naprosto ne, to je něco, co má mnohem a mnohem větší kapacitu a potenciál. Podobně jako nemůžeme přetlačit buldozer nebo předhonit formuli 1.

■ **Jakou roli tedy dnes hraje čas v našich životech?**

Patří k dobrému tónu předstírat, že ho máme málo, i kdyby tomu tak nebylo. Také je dobře si nabírat tolik úkolů, až padáme na ústa. Pak nemáme čas přemýšlet nad smyslem toho všeho, co děláme, jen abychom měli všechny tabulky včas odevzdané. V minulém režimu se vyprávěl vtíp: „Jak se máš? – Dobře! – No ty ale musíš bejt svině!“ Dnes by se dal aktualizovat:

„Kolik máš času? – Dost. – No ty ale musíš bejt lemp!“ Zároveň s tím, jak se prodlužuje průměrné dožití, se společnost prudce mění. Alespoň technologicky. Spousta lidí se ještě v relativně zachovalém věku dostává do společnosti, na niž nejsou zvyklí ani připravení. Je to, jako kdybych zamlada pomáhal opisovat mistru Janu Husovi Viklefovy traktáty, a na stará kolena už vydával barevný ilustrovaný časopis. To nikdy v dějinách nebylo! Maximálně když britská fregata před dvěma sty lety přistála u nějakého tichomořského ostrůvku a najednou na pozdní neolit, který tam do té doby vládl, naroubovala pokroucené 19. století. A s tím vlastně souvisí ještě jeden zvláštní fenomén. Názorové rozdíly a rozpory mezi starými a mladými.

■ **Ty byly ve společnosti vždycky, ne?**

Ano, ale obávám se, že generace těch, co jsou dnes v kočárcích, bude od té naší asi tak daleko jako klasický Číňan od klasického Evropana. Je pravda, že naše společnost

se vyvíjí zejména v jednom směru a to je rozvoj informačních technologií. V trochu menším měřítku taky v rozvoji těch medicínských. Kdybychom porovnali medicínu roku 1810 s medicínou dnešní, rozdíl bude

„Slepice bývaly ptáci magičtí, vejce se nejedla.“

neskonale větší, než kdybychom porovnali právní systém roku 1810 s tím dnešním. Právní systém vždycky trochu pokulhává za stavem věcí, ale obávám se, že nikdy ten rozdíl nebyl tak obrovský.

■ **Díky rozvoji medicíny se prodlužuje život. Nese to však i úskalí, o nichž mluví někteří odborníci. Například to, že předlouhý život bývá spojen spíše s utrpením...**

Ano, takových případů je mnoho. A já bych rozhodně byl pro zavedení eutanazie ve

smyslu asistované sebevraždy. To slovo bylo neobyčejně zkompromitováno za německé třetí říše, kdy se tak říkalo vraždě prováděné medicínským personálem. To proboha ne! Eutanazie závisí na svobodné vůli každého jedince. Každopádně ve společnosti mající obrovský potenciál k tomu, jak život prodlužovat za hranici utrpení, by měla existovat i tato varianta. Prostě jiná, důstojnější možnost, jak z vlastního života odejít, než se na elděnce pozdě v noci tajně oběsit na ventilu ústředního topení. Rada evropských zemí eutanazii uzákoněnou má. Už dlouho Nizozemsko a Švýcarsko, nověji Rakousko a jedná se o tom v Německu. Ona to je opravdu nutná protiváha nových medicínských technologií. Koneckonců smrt je něco, co každého z nás potká. A dnešní doba nás na to nechává zcela nepřipravené.

■ **Myslíte, že dnes se už o smrti mluví více než před lety, kdy byla víceméně společenským tabu?**

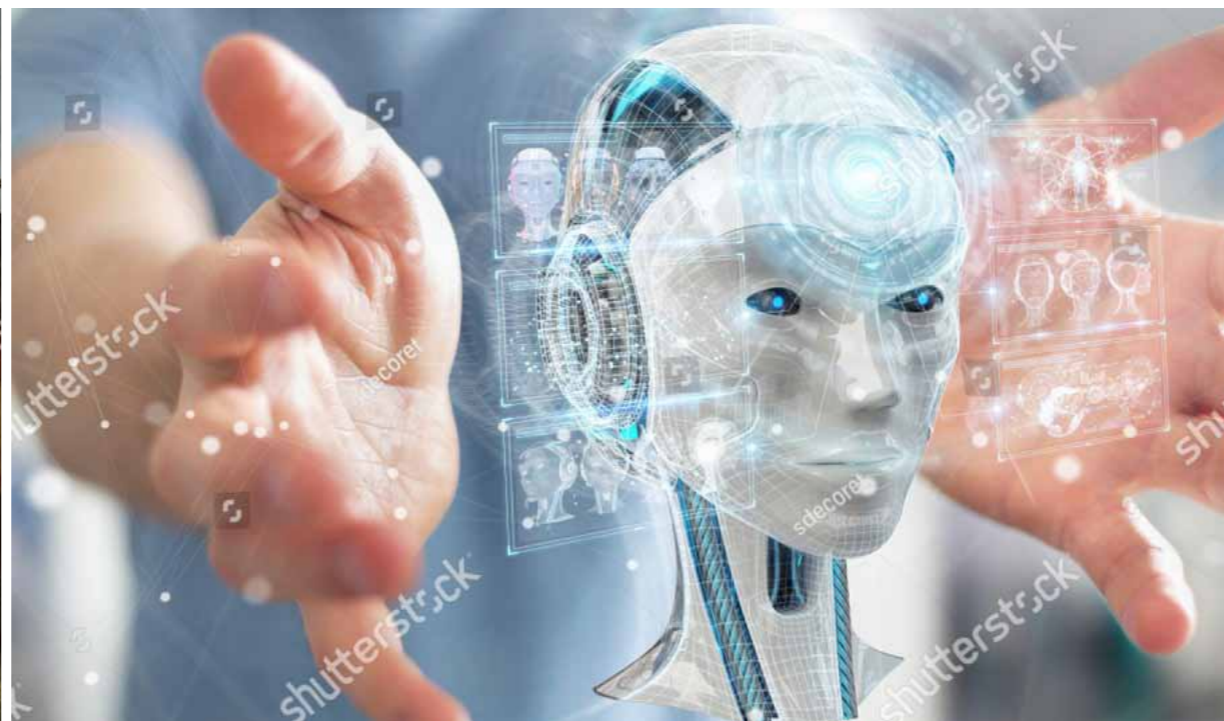
Já bych řekl, že se o ní mluví méně než kdy v minulosti. Ve středověku, který měl dost chatrnou medicínskou péči, byla naopak velmi propracovaná technologie péče o umírající, přesněji řečeno náboženská péče. I za morových epidemií kněží chodili běžně zpovídat a zaopatřovat. Byly příručky typu „Umění umíratí“. Až do 19. století bylo běžné, že sousedé a přátelé k umírajícímu přicházeli a kolektivně se s ním modlili. Dnes umíráme sami v nemocnicích, často po mnoha letech úplně bezmocnosti. To je věc, již se upřímně děším.

■ **Vystavěl hradbu mezi životem a smrtí minulý režim?**

Ne, na Západě to není v zásadě jiné, a komunismus tam nebyl. To je věc celého našeho západního světa. V muslimském světě je to ještě víceméně po starodávnu.

■ **Je čas Vánoc...**

Ano, a je zajímavé, že my máme Vánoce za nejdůležitější křesťanské svátky roku. Přitom ve skutečnosti to jsou Velikonoce. To, co bylo na Ježíšovi z Nazareta zajímavé, nebylo zrození, ale zmrtyvýchvstání. Z církevního hlediska jsou tedy Velikonoce důležitější. Vánoce však nabyly na významu tím, že víceméně splynuly se svátkem zimního slunovratu. To je něco, co bylo v našem prostoru v Evropě už dávno. Církev netvrdí, že se malý Ježíš narodil zrovna 24. prosince. To je zcela libovolně zvolené datum. Dokonce na výšinách kolem Betléma v zimě leží sníh. To by tam pastýři asi

„Jeden z mých žáků mi vyprávěl o tom, jak by bylo skvělé, kdyby byla společnost řízena komputerově. Aby se vůbec nedaly dělat špatné nebo nežádoucí činy. To je naprosto děsivé. Vzpomeňme si na biblický obraz pádu člověka. Adam s Evou na nabádání hada sice utrhli jablko ze stromu poznání, ale bylo to jejich rozhodnutí, svobodná vůle. Samozřejmě, že přinesla komplikace, ale není-li svobody, není ani možnost volby,“ varuje prof. Komárek. „Opravdu bychom chtěli společnost, kde lidé nebudou chybovat, protože nebudou moci? Riziko k životu patří. Přináší obohacení a jako jediné vlastně i nové šance. Bezrizikovit najdete jenom na hřbitově.“

nepáslí ovce. Ale aby církev nalákala dostatek zájemců, umístila to poblíž zimního slunovratu. Ten je 21. prosince, což jsou jen tři dny rozdíl. My dnes s vytápěním a umělým svícením zimu nevidíme zase tak tragicky. Když se ale kdysi dny stále zkracovaly, byla stále větší zima... Nevědělo se, zda se slunce zase někdy vrátí. Šamani bubnovali a volali ho nazpátek, a pak po velkém dramatu se to opět povedlo a dny se začaly malinko prodlužovat. Zimní slunovrat byl obrovský svátek. A církev si to uvědomovala. Vždyť řada kostelů je také na místě bývalých předkřesťanských kultovišť.

■ I Velikonoce měly paralelu v předkřesťanských oslavách jara.

Ano, třeba to barvení vajec – symbol plodnosti a nového života. Naši slovanští předci vejce od slepic běžně nejedli. Jedla se vejce volně žijících ptáků: čejek a racků. Ta se sbírala na jaře, kdy se jich prapředkové přejedli, a pak už vejce neviděli, jak byl rok dlouhý. Slepice se chovaly ze začátku spíš jenom jako ptáci magičti, kohouti plašili demony a přivolávali nový den.

■ Odstartovala porevoluční 90. léta větší komercializaci Vánoc?

Ta tady byla už předtím. Lidé se obecně přejídali, nakupovali dárky, samozřejmě v daleko menší míře. Já ale ještě pamatuji Vánoce prakticky bez dárků, jen s oříšky a červenými jablčky, z raných 60. let v jižních Čechách. Ale to už je dnes jako z jiné planety. Kolem roku 1968 už se to značně přiblížilo dnešnímu módu. Ba ani komunisti nedělali úplně důsledně černé puntíky tomu, kdo šel na půlnoční. To se tak nějak trochu tolerovalo. Během komunistické éry však bylo nutné v některých obdobích říkat „zimní svátky“, podobně jako Velikonoce byly „jarní svátky“. Oboje se psalo důsledně s malým písmenem.

■ V jednom dánském obchodním řetězci jsem narazila na dřevěný betlém. Byla v něm jen ovce, kráva a oslík. Ježíšek s Marií a Josefem chyběli. Vypovídá to něco o dnešním světě?

A je to bez těchto postav vůbec ještě betlém? Není to zimní stáj pro domácí zvířectvo? Je to přemrštěná vstřícnost vůči jiným kulturním okruhům, aby také mohly slavít Vánoce? Ale proč by to měly dělat? Nevím... Trochu mi to připomíná „vykastrovanou“ formu Karafiátových *Broučků* z minulého režimu, kdy broučci usedli k večeri, sepijali nožičky a... nic.

„Stojíme na dějinné křižovatce. Ale nejde jenom o válku. Ono to začalo už pandemií covidu, na kterou se nyní jakoby trochu zapomíná. Přitom i ona a chování našich společností s sebou nesly spoustu vnějších znaků války, jako by to byla už předehra. Mluvíme o omezování osobních svobod. Navíc se v oficiálních prohlášeních i v médiích pravidelně požívaly válečné výrazy. Mluví se třeba o boji či o válce proti covidu. A když si to rozebereme dál, tak třeba zákaz nočního vycházení jsme tady zažili naposledy za heyrichiády v roce 1942,“ říká prof. Komárek. „Vzhledem k tomu, že naposledy se v roce 1989 kyvadlo vývoje pohybovalo od nesvobody ke svobodě, je dost velká obava, že by se mohlo teď sunout opačným směrem. Něco jako někdejší neomezená svoboda slova na Západě už je asi passé na mnoho let.“ Archivní snímek je z listopadu 1989, kdy nejen v Praze, ale i v dalších zemích východní Evropy padl socialismus.

■ V 90. letech hollywoodské bijáky přetékaly opulentními večírky, úspěšnými muži z Wall Streetu, kteří se proháněli mezi mrakodrapy v naleštěných fárech, po boku měli výstřední krásky, topili se v luxusu, v šampaňském, ve whisky nebo v obojím. Jak se za třicet let změnil americký sen?

Já nejsem se Spojenými státy v každodenním kontaktu, ale v rámci tamních kulturních válek se obávám, že dneska americký sen vypadá zcela jinak. A on americký sen není nadarmo sen. To jen v řídkých přípa-

„V Americe si už musíte dávat pozor na hubu.“

dech byla opravdu skutečnost, hlavně šlo o obrovské lákadlo. Scény z Beverly Hills se v běžném životě nevyskytují. Možná není pošeltilý nutně ten, kdo se na hollywoodské filmy dívá, ale ten, kdo očekává, že si to pak doma zařídí stejně.

■ Ideál a skutečnost se vždycky lišily, ne?

Ano. I ve středověké Evropě kazatelé neustále bouřili, jak má skutečnost daleko k tomu tehdejšímu snu. Aby rytíři byli stační a bránili poddaný lid, poddaní pilně pracovali a řemeslníci nebyli po hospodách, ale chodili do chrámu Páně. Anebo

si vezměte, jak odlišný byl sovětský sen od sovětské skutečnosti. Když vzpomene na všechny ty obrazy šťastných kolchoznic s klasy v náručí stojících před pšeničným polem... A tenkrát, jak jsme byli unaveni snem sovětským, který se nakonec změnil ve zlý sen, jsme toužili po snu americkém. Je však dobře zdůraznit, že se vždycky jednalo jen o sen.

■ Zmínili jste kulturní války. Jak změnila Ameriku?

Už jsem tam pět let nebyl, ale moji známí referují, že už si musejí dávat na veřejnosti pozor na hubu, chtějí-li si udržet své místo, na univerzitách to platí zejména. Také prý už jde bojová linie napříč mnoha rodinami či mezi někdejšími přáteli. Oboje je skličující.

■ Americký filozof a politolog Francis Fukuyama tvrdí, že pokud lidé žijí ve společnosti, která je mírová a prosperující, nemají nic, o co by usilovali, chybějí jim ideály, k nimž by mířili, jsou znuženi, což vede k boji pro boj samotný. Neurovědci dodávají, že náš mozek se vyvinul pro řešení problémů, a když je nemá, začne si je sám vyrábět. I psychiatr Cyril Höschl říká: „Už dlouho nebyla válka, zaplaťpánbůh samozřejmě, už dlouho nebyl hladomor, už dlouho nebylo v Evropě velké zemětřesení, takže po těchto katastrofách a po třicetiletých válkách a obdobích moru se ten prostor

uvolnil, a přišlo na řadu MeToo a podobné problémy. Je-li hladomor či válka, pak vás sedmdesát pohlaví prostě nezajímá...“ Ještě před rokem, než přišla válka na Ukrajině, jsme v této situaci byli, ne?

Ano, za oceánem je mír už od konce občanské války, to je skoro sto šedesát let, v Evropě byl od konce té poslední až do letoška, to je už skoro osmdesát. Na určitou míru boje jsme vnitřně nastaveni, etologie (biologická věda, jež se zabývá chováním živočichů, pozn. red.) tomu říká „jednání ve volnoběhu“: když hmyzožravé ptáky v kleci dobře krmíme, stejně chytají imaginární mouchy a jakoby je polykají. Jde o to, aby se stávající válka nerozrostla do té míry, že bychom si i my museli „zaválčit“ opravdově – reálnému nebezpečí smrti už jsme odvykli.

■ Jak se za více než třiatřicet let od revoluce proměnily naše ideály a nálady?

Teď je hlavním bodem nálady, aby nebylo podstatně hůře, než bývalo. Připomíná mi to starý vtip... „Dotaz na rádio Jerevan: Kdy bude v Arménii nejlépe? Odpověď: Už bylo, milý soudruhu, už bylo.“ Ono se dá čekat, že dojde k propadu životní úrovně. Uprímně řečeno, máme se materiálně tak dobře, že by to úplně tragédie nebyla. Když si vzpomenu na vlastní dětství v 60. letech, bylo nesrovnatelně skromnější. Vyrůstal jsem ve starém venkovském domku. Kdybyste tam dnes zavřela kozu, zažalují vás pro týrání zvířat. Tenkrát se to mělo za zce-

▼ Pandemii koronaviru a válkou na Ukrajině končí zřejmě globalizace světa. „A nemusí to být nutně špatně. Uprímně řečeno, když se třeba takové ředkvičky vozi do Evropy z Chile, protože to vyjde o pár haléřů levněji na svazečku, tak to skutečně nedává smysl. Podobně je to třeba s ocelí z Indie. Už roky jsem si například kladl otázku, co by se stalo, kdyby došlo k nějaké blokadě Evropy, a navíc ke zničení zbytků chemického průmyslu. Do roka by vypukl strašlivý hladomor. Zemědělství je dnes strašně křehké a závislé na naftě, hnojivech a dalších chemikáliích. Neustáli bychom to. Jako Evropa jsme na okolním světě ještě mnohem závislejší než dříve. A nejen ekonomicky, ale i z hlediska rozmnožování. V Evropě výrazně klesla porodnost. S nadsázkou můžeme říct, že se nám na rozdíl od našich rodičů nechce v rodinách ztrácet čas i energii a složitě vychovávat větší množství dětí. Proto si ze světa dovážíme lidi už hotové v podobě migrantů,“ zamýšlí se prof. Komárek.

▲ Ano, oteplování planety je velký problém. Evropa je ovšem v drastickém omezování emisí, a to lecky i za cenu zdražování a snižování životní úrovně lidí, zatím tak trochu osamocena. Ovzduší přitom nemá hranice, cirkuluje kolem planety, a pokud nevyznáváji politiku „uhlíkové neutrality“ všichni, ocitá se Evropa tak trochu na sebevražedné misi. „Zase začíná převládat náhled, který zde byl po drtivou většinu dějin, že je potřeba dělat to, co se má za správné, ať to stojí, co to stojí,“ říká prof. Komárek. Již v roce 2015 vydal knihu *Evropa na rozcestí*, která byla mezitím přeložena do řady jazyků, v níž popisuje náš kontinent jako skanzen pro turisty z Asie.

la přiměřený byt pro mladou rodinu. Pro vodu se chodilo k pumpě přes silnici, koupání bylo jednou týdně v plechové vaničce. Tak se žilo, a nikdo se nedomníval, že je to něco tragického, ani se nad tím nepohoršoval. Dneska ve společnosti dominují obavy, co bude. Staří se bojí, že nezvládnou nové technologie. Mladí se bojí, že budou muset staré žít. Ona je to obrovská zátěž, vzhledem k tomu, že už téměř třetinu života budeme trávit v penzi. Jistě, produktivita práce vzrostla, ale z některých zemí, například z Itálie, mladí už často s tímto argumentem utíkají. Takže dneska jsou ta přání spíš, jak zakonzervovat lepší minulé. Myslím, že se jen málokdo těší na to nové.

■ Jak jsme se změnilí my?

Jsmo dnes velmi těžko schopní nést nějakou ztrátu, nějaký úbytek. A taky neú-

spěch. Je hezké, má-li 60 až 70 % populace vysokou školu, ale řekněme si otevřeně, že se s lafkou muselo jít trochu níž, nebo aspoň některé školy určitě. Jen pro srovnání, z mojí generace studovalo vysokou školu asi jen tři až pět procent. A další věc: spousta lidí dnes má až do dospělosti velmi výrazné dětské rysy v povaze. To vzniká mimo jiné tím, když se v životě nezažije nic stresujícího. Ona vás každá taková zkušenost nějak posílí. Proto jsem třeba velmi rád, že jsem v 80. letech odešel do emigrace, máloco mi tak prospělo. A tady je potřeba zdůraznit, že toto vše ve společnosti nedělá nějaké zlovolné spiklenecké centrum – to se spiklo samo.

■ V čem spočívá nebezpečí?

Přerostlé děti jsou z mnoha hledisek pro stát našeho typu velmi cenné. Jsou schopné se učit nové věci, třeba v rámci informačních technologií. Stále touží po nových četcích, které brzy odhazují, tudíž ideální občané spotřební společnosti. A podobně jako na malé děti i na ně stačí trochu houknout, a okamžitě poslechnou. Dnes jim napláčete, a zítra se zase přijdou lísat. Toto je věc, která se z hlediska fungování státu velice hodí, ale může se jednou šeredně vymstit.

■ Řada odborníků se shoduje v tom, že je dnešní společnost přecitlivělá.

Ano, a lafka se neustále snižuje. Jistě, některá období v dějinách byla taky takto přecitlivělá. Například 30. léta minulého století. Údajně taky v 17. století v Anglii před vypuknutím tamní revoluce při sporu krále s parlamentem. Říkalo se: „Zlomte stéblo obilí, a celá Anglie je v plamenech.“ A tohle je věc zcela nápadná i v současné době. S rozvojem sociálních sítí došlo k něčemu, co by se dalo nazvat hysterizací společnosti. Denodenně vidíme všechny nepravosti z celé planety doma na svém počítači. Ale

▲ „Dneska ve společnosti dominují obavy, co bude. Staří se bojí, že nezvládnou nové technologie. Mladí se bojí, že budou muset staré žít. Ona je to obrovská zátěž, vzhledem k tomu, že už téměř třetinu života budeme trávit v penzi,“ zamýšlí se Stanislav Komárek. O změně důchodového systému, kdy lidé v produktivním věku odvádějí část mzdy na důchody lidí, kteří již nepracují, zároveň se ovšem zmenšuje množství lidí pracujících a zvětšuje se množství penzistů, mluví planě vlády už od 90. let. „Nikdo z politiků nepříjde a lidem neřekne: Připravte se na to, že se budete o sebe muset postarat sami. Ono to navíc není tak jednoduché. Postarat se o sebe můžete jenom v případě, pokud bude stabilní měna. A pokud je tady velký inflační výbuch, jakou má cenu spořit? Ti, co pracovali a šetřili, na tom jsou bití. Lidé se tak stále více stávají hračkou státu, který působí jakoby otcovsky, ochránářsky. V zásadě se pak člověk stává takovým zvířátkem. V lepším případě domácím mazlíčkem, v horším případě pracovním tažným zvířetem. Takže nakrmit, očkovat, ustájit, přemístit, vydezinfikovat. Jedna z nejhrošších metel současné doby je, že postupně odstraňuje lidi na státu nezávislé,“ zamýšlí se prof. Komárek.

on ten svět zase není úplně v takovém pořádku, jak se z internetu zdá. Média se zkrátka ráda popásají na krvi a na všech neštěstích. Ne že by to bylo lidem v minulosti cizí. Upalování čarodějnic či kacířů se také těšilo velké divácké pozornosti – na to se chodilo jako na společenskou zábavu. Tohle tu bylo vždycky. Opět to tedy není nějaké zlovolné spiknutí. Jde pouze o přitáhnutí maxima pozornosti a získání co nejvíce kliků. A je fakt, že zprávou, že v Divoké Šárce rozkvetly sasanky, velký humbuk neuděláte.

■ **Z čeho pramení v lidech dojem, že je společnost obětí spiknutí?**

Řada věcí skutečně na první pohled vypadá, jako by byla nějak zlovolně naaranžovaná dopředu. Podíváme-li se na ně ale zblízka a pořádně, vidíme něco svým způsobem daleko horšího – že je to výsledek banálních společenských tlaků.

■ **Pustoší internet demokracii?**

Internet by nepochybně umožňoval demokracii přímou. Náš společenský systém je ale přizpůsobený tak na rok 1880, kdy jakžtakž gramotní voliči byli schopni se sejít jednou za čtyři roky u uren a zvolit své zástupce. Ti se pak čtyřikrát do roka sjeli do hlavního města ve vlačích a na parolodích, aby tam hlasovali o zákonech, rozpočtu a podobně. Údajně tak činili jménem všeho lidu. Čistě teoreticky všechny lid už by dnes mohl hlasovat o všech

předlohách zákonů a taky soudit prostřednictvím internetu. Ale věru nevím, jak by to dopadlo a jestli by to bylo věcem ku prospěchu. Ona by ta přímá demokracie asi nefungovala, nebo minimálně by vyprodukovala společnost zcela jinou, než je ta naše. Hlas lidu by si okamžitě odhlasoval třeba snížení daní na nulu, velmi brzy by zavedl trest smrti. I ostatní tresty by asi byly zcela drakonické.

„Přerostlé děti jsou ideální občané.“

■ **Nežijeme dnes ve dvou paralelních světech: internetovém a reálném? Lidé jsou ve virtuálním světě jaksi odosobnění, nemají zábrany a dovolí si k sobě mnohem více než v tom reálném. A taky se prezentují v úplně jiném světle, než je skutečnost.**

I minulost znala něco podobného. Třeba benátský karneval v maskách je příklad odosobnění ve starém světě, kdy ještě nebylo internetu. Pár dní tam lidé řádili, a pak se zase všichni tvářili důstojně. S tím rozdílem, že karneval v Benátkách trval opravdu jen několik dní, kdežto my jsme na sítích dvanáct měsíců v roce. A ano, na internetu někoho napadnout je mnohem snazší. Řada lidí si tam velmi dobře odreagovává své fru-

strace. Když někdy čtete diskuse a komentáře, opravdu vám to chvílemi hlava nebere. Možná je to užitečné jako duševní kanalizace nebo svérázná terapie, ale nevyřeší se tam nic. Taky je zajímavé, že pokud se tam něco napíše, koncentrují se kolem toho spíš nesouhlasné hlasy než souhlasné. Člověk by si myslel, že to je převládající nálada na síti, jenže pokud máte jinde jiný článek s opačnými nápady, je na něj ona míra nesouhlasu stejná.

■ **Kudy se ubírá západní civilizace? Jaká bude naše budoucnost za pět, deset či dvacet let?**

Těžká otázka, jsem kantor, nikoliv prorok. Jedna věc je po mém soudu evidentní, že přicházíme do další turbulentní fáze dějin.

■ **Jak to myslíte?**

Všechny společnosti vždycky mívaly období klidného vývoje a pak období turbulentní. Ta naše třeba obě světové války ve 20. století nebo rok 1989. Vzhledem k tomu, že naposled se kyvadlo vývoje pohybovalo od nesvobody ke svobodě, je dost velká obava, že by se mohlo teď sunout opačným směrem. Většinou se budoucí vývoj líčí buď jako nejrůzovější perspektiva obrovské prosperity a rozvoje, anebo jako nejčernější ohavnost. Realita pak bývá někde mezi tím. Když začala pandemie, bylo mi jasné, že poklidné období dějin, jež jsme si tady třicet let užívali, je u konce. Že je načase si takřkajíc držet kloboučky. Ovšem kam nás tato horská dráha zaveze, netuším.

■ **Říkal jste, že jsme na počátku epochy přerodu. Začíná nová éra?**

Pravděpodobně ano. V roce 1914 taky začínala nová éra. Bylo to tehdy mnohem krvavější, ale i tenkrát si vojáci říkali: „Do švestek jsme doma!“ Ano, ale byly to švestky roku 1918, a druhá světová válka potom byla zamrzlá část té první. Mezitím byly i klidnější periody. Konjunktura pozdějších 20. let, zejména ve Spojených státech, ale i u nás. Ovšem napadá mě ještě jedna důležitá věc, která už je patrná. Končí éra toho, čemu by se dalo říkat „ekonomické“ nebo „ekonomismus“. Posledních třicet let se vycházelo z toho, že má-li někdo peníze, může, ba musí se účastnit hospodářského života, a že správné je to, co přináší zisk. Teď zase začíná převládat náhled, který zde byl po drtivou většinu dějin, že je potřeba dělat to, co se má za správné, ať už to stojí, co to stojí. Například pobělohorské vyhnání protestantů bylo z ekonomického hledis-

ka naprostou katastrofou. Taky odsun sudetských Němců v roce 1945. Ale mělo se v obou případech za to, že je to z ideových důvodů nutné a užitečné a že na dukát či na korunu se při tom nesmí koukat.

■ **Zdá se vám, že se něco podobného vrací?**

Ano. Toto období už je tady. V „ekonomismu“ jsme sice prožili většinu života, ale ono to bylo jen krátké období v historii. I sovětský komunismus by dal poslední kopějku za svoji expanzi a zvýšení vlivu. Německá třetí říše taky, a byť byla zpočátku ekonomicky schopná a prosperující, vůbec to nebylo v centru její pozornosti. Podobně středověká společnost: sice tam byli kupci, kteří hleděli na zisk, ale primárně šlo o to, pořádat křížové výpravy a konat jiné hrdinské činy.

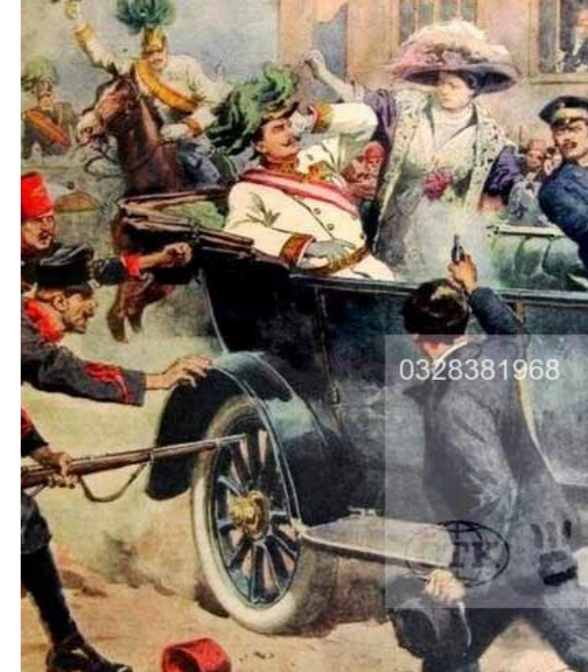
■ **Tíhnou mladí spíš k levici a starší spíš k pravici?**

Za starého Rakouska se říkalo „mladí rebelanti, staří hófráti“, Churchillovi se zase připisuje výrok: „Kdo není ve dvaceti levičák, nemá srdce, kdo je ještě ve čtyřiceti, nemá rozum.“

■ **Většina změn v dějinách se odehrála prostřednictvím revoluce. Geolog a popularizátor vědy Václav Cílek se obává, že výhledově většina vlád selže a mladí se do deseti let budou muset chopit revolučních proměn. Přijde podle vás nějaká levicová revoluce?**

Nevím. Mohla by přijít levicová i pravicová. Ostatně na jaře 1989 taky nikdo nevěděl, co bude na podzim. Obecně vzato k revolucím dochází, pokud se příliš zanedbají reformy, to jest evoluce. Vezměte si Velkou francouzskou revoluci oproti vývoji starého Rakous-

▼ **Podle Komárka žije současná moderní evropská společnost v zásadě ve třech bludech. „Prvním je víra, že celé tajemství světa lze zachytit do slov a matematických formulí a tím ho ovládnout. Druhým bludem je, že všechno se musí dělat jen s požehnáním nebo podporou státu, nebo chcete-li nějaké evropské instituce. Třetím je víra v to, že všechny problémy se dají řešit přepumpováním peněz nebo jejich ‚tíštěním‘. To by bylo v podstatě takové ekonomické perpetuum mobile.“**

„Současná doba je v lecčem podobná té z roku 1914. On ten vyvolávací moment dalekosáhlých událostí a změn může být poměrně malý. Ať už to je virová epidemie nebo zastřelený arcivévoda. Na to se jaksí zapomene, ale když se vlak rozjede, nejde zastavit.“ Na snímku obraz, zachycující atentát na Františka Ferdinanda d'Este, arcivévodu a následníka rakousko-uherského trůnu v červnu 1914 v Sarajevu. Vražda synovce císaře Františka Josefa I. je považována za jednu z příčin první světové války.

ka, kde Josef II. přeče jenom něco udělal, a k něčemu podobnému nedošlo. Tatík Karl Marx říkal, že revoluce vznikají tehdy, pokud výrobní síly významně předbíhají výrobní vztahy. Dneska bych řekl, že technologie výrazně předbíhají strukturu a funkci

„K revolucím dochází, když se zanedbají reformy.“

společnosti. Už jsem o tom mluvil, naše instituce jsou z jiné doby než naše technologie. Těžko si představit středověk vybavený mobily. Jsem přesvědčen, že kdyby Martin Luther (náboženský reformátor v 16. století, zakladatel hlavního proudu protestanství, pozn. red.) měl letectvo, okamžitě na papežský Řím vylétne bombardovací eskadra a srovná ho se zemí, a také ovšem naopak.

■ **Stejně jako nástup uhlí a ropy přetvořil svět, čisté „zelené“ energie by prý měly učí-**

nit totéž. „Energetická transformace nejen sníží emise, ale přepíše i mocenskou mapu světa,“ uvádí ve své knize Svět změny: Civilizace na prahu nové éry analytik a bývalý portugalský ministr pro evropské záležitosti Bruno Maçães. Jak to vidíte vy?

Ano. K přerozdělení moci na světě už dochází. Již s koronavirovou krizí nastaly značné majetkové a mocenské přesuny ve společnosti. A to bude jistě dále pokračovat. Na energie nejsem odborník, ale pokud bude mít Evropa velmi přísné normy a zbytek světa ne, co se asi stane? Vždyť planeta je jedna. A její atmosféra je společná. Pokud si jako Evropa dáme v energetické politice velmi mnoho omezení a jiní je nebudou sdílet, náš význam poklesne až na jakýsi skanzen pro asijské turisty. Ale bohužel vidím, že skanzen pro asijské turisty se blíží. A už dlouho. Ano, některé věci, jež se dnes dějí, jsou opravdu děsivé, třeba v Peru jsem viděl vypalování amazonských pralesů. Jednotnou politiku v tomto by ovšem mohl zavést jenom jeden světový stát. A obávám se, že to by bylo něco mnohem horšího než všechno, co jsme dosud zažili. Státy pořád mezi sebou nějak soutěží o své poddané a o svou pověst. A teď si představte, že by byl jen jeden. Pravděpodobně by měl v sobě obrovskou míru sebestřednosti, přehlíživosti, pýchy, a nakonec i brutality.

■ **Máme vůbec šanci nějak ovlivnit chod světa?**

Bohužel jen velmi malou. Dnešní „malý“ člověk je drčen chodem společnosti, tak jako ostatně vždycky v dějinách. Rozdíl je jen ten, že kdysi se společnost točila víceméně v kruhu, zatímco dneska se řítí jako rychlík do tmy.

Karolína Lišková

